

درس پنجم: اختیارات شاعری (۱): زبانی

﴿اختیارات شاعری﴾

- به کار بردن قابلیت هایی برای تبدیل ناهماهنگی آوایی صرایعها به همواری های آوایی را اختیارات شاعری می گویند.
- اختیارات شاعری به دو نوع زبانی و وزنی تقسیم می شود.

﴿اختیارات زبان﴾

- اختیاراتی که شاعر با توجه بیان و شیوه تلفظ خود اعمال می کند و بر دو نوع است:

① حذف همزه: اگر همزه بین یک صفت و مصوت قرار گیرد، می توان آن را حذف کرد.

مثال ۱. سعدی نظر از رویت، کوته نکند هر گز

س	ع	د	ی	ن	ظ	ر	أ	ز	ر	و	ي	ت	ك	و	ن	ه	ر	گ	ز
ن	اد	د	ی	ن	اد	ر	و	ی	ن	اد	ه	ن	ک	و	ن	ه	ر	گ	ز

س	ع	د	ی	ن	ظ	ر	أ	ز	ر	و	ي	ت	ك	و	ن	ه	ر	گ	ز
ن	اد	د	ی	ن	اد	ر	و	ی	ن	اد	ه	ن	ک	و	ن	ه	ر	گ	ز

﴿مثال﴾

۲. گفت: ای پسر این نه جای بازی است

بشتاب که جای چاره سازی است

گ	ف	ت	ی	پ	س	ر	ب	ن	ج	ا	ی	ب	ا	ز	ی	س	ت	ب	ش
ب	ش	ن	ا	ب	ر	ج	ا	ی	ج	ا	ر	س	ا	ز	ی	س	ت	ب	ش

ف

اعلا

ث

م

س

ت

ب

ش

ن

اد

ر

ب

ش

ن

اد

ج	ع	ا	ش	می	ش	د	م	گف	تم	ک	بُر	د	م	گو	ه	ر	مَق	صَوْد
ل	-	-	ل	-	-	-	ل	-	-	ل	-	-	ل	-	ل	ل	-	ل
ن	دا	نِس	تِم	ک	این	در	پا	ج	مو	حَجَّ	خُون	فِي	شان	دا	رَد	-	-	-
ل	-	-	ل	-	-	ل	-	ل	-	ل	-	ل	-	ل	-	-	-	-

ماهیات مفعولین

- در هجای پایانی مصراع اول، هجای کشیده (صود)، بلند تلفظ می‌شود.
- تذکر واژگانی مثل بین، جان، هجای کشیده به حساب نمی‌آیند.
- آوردن فاعلاتن به جای فعلاتن: یعنی در مصراع‌هایی که وزن فعلاتن (الا-) دارند، می‌توان آغاز مصراع اول را فعلاتن آورد.

مثال

یادبادآن	که زما وقت سفر یاد نکرد	به وداعی دل غمیده ما شاد نکرد	با د	با	دان	ک	ز	ما	وق	ت	سَ	فَر	یَا	د	نَ	کرد
(بلند بودن هجای پایانی)			-	-	ل	ل	-	ل	ل	-	ل	ل	-	ل	ل	-

فاعلاتن (صراع اول) فعلاتن (صراع دوم)

فعلن

نامور شو به فتوت چو خلیل	۲. بت خود را بشکن خوار و ذلیل	ب	ب	ت	خُد	را	ب	ش	كَنْ	خَا	رُذ	لِيل	ب	ل	ل	-	ل
(بلند بودن هجای پایانی)		-	-	ل	ل	-	ل	ل	-	ل	ل	-	-	ل	ل	-	-

فاعلاتن (صراع دوم)

فعلن

ف	اعلاتن	م	صراع	اول	م	صراع	دو	م	صراع	اول	م	صراع	دو	م	صراع	اول	م	صراع	اول
(بلند بودن هجای پایانی)		-	-	ل	ل	-	ل	ل	-	ل	ل	-	-	ل	ل	-	-	-	

فاعلاتن (صراع اول) فعلن

فاعلاتن (صراع دوم)

فاعلاتن (صراع اول)

فاعلاتن (صراع دوم)

فاعلاتن (صراع

ردیف	نمره	سوالات
تاریخ ادبیات (۲ نمره)		
۱		<p>کدام یک از عبارت‌های زیر درست و کدام یک نادرست است؟</p> <p>(۱) شعرهای سید اشرف الدین گیلانی در راه مبارزه با استبداد و هشق به وطن در روزنامه «قرن بیستم» چاپ می‌شد. ☐ نادرست ☒ درست</p> <p>(۲) شاعران دوره بازگشت از این جهت اهمیت دارند که توانستند زبان شعر را از آن حالت سستی که در اوآخر سبک هندی در شعر به وجود آمده بود، نجات بخشند. ☐ نادرست ☒ درست</p> <p>(۳) در ادبیات دوره معاصر، نوآوری‌ها، اندیشه‌های باستان‌گرا و گاهی گرایش به شعرهای ترجمه‌ای مورد توجه بود. ☐ نادرست ☒ درست</p> <p>(۴) نثر فارسی دوره معاصر، تحت تأثیر آثاری که در دوره بیداری از زبان‌های اروپایی ترجمه می‌شد، از سادگی دور شد. ☐ نادرست ☒ درست</p>
۲	۰/۲۵	<p>کدام کتاب از آثار منثور «قیصر امین پور» است؟</p> <p>(۱) آیینه‌های ناگهان (۲) در کوچه آفتاب</p>
۳	۰/۲۵	<p>عبارت زیر در مورد کدام دوره از شعر فارسی معاصر است؟</p> <p>(در این دوره که باید آن را دوره کمال جریان‌های ادبی دانست، شاعران بهتر و هنری‌تر از گذشته به جوهر شعر دست یافتند و مضمون شعر آن‌ها بیشتر نقد اجتماعی است.)</p> <p>(۱) اول (۲) دوم (۳) سوم (۴) چهارم</p>
۴	۰/۵	<p>جاهای خالی را با واژه‌های مناسب پر کنید.</p> <p>(۱) «سیمین دانشور» با کتاب _____ به اوج تویستگی خود رسید. (۲) اولین با عنوان «جعفرخان از فرنگ برگشته» به قلم «حسن مقدم» در سال ۱۳۰۱ نوشته شد.</p>
سبک‌شناسی (۲ نمره)		
۵		<p>پاسخ مناسب را از داخل کمانک انتخاب کنید.</p> <p>(۱) «ابوالقاسم لاهوتی» و «فرخی یزدی» از شاخص‌ترین شاعران حوزه (توجه به مردم - دانش‌ها و فنون توین) هستند. (۲) سبک تویستگی اکثر تویستگان دوره بازگشت و بیداری مطابقت کاملی با ادبیات داستانی (کهن - جدید) نداشت. (۳) ابهام در شعر معاصر پسندیده است و (معنی آفربینی - معنی گریزی) از ویژگی‌های شعر این دوره است. (۴) گرایش به (خيال‌بندی - واقع‌گرایی) شعر برخی شاعران دوره انقلاب اسلامی را گاه به شعر بیدل و صائب تزدیک کرده است.</p>
۶	۰/۵	<p>هر یک از جملات زیر، مربوط به کدام یک از ویژگی‌های (ادبی - فکری) است؟</p> <p>(۱) مکتب‌های فلسفی و ادبی قرن نوزدهم و بیستم اروپا مانند رهاتیسم در ادبیات داستانی دوره معاصر حضوری آشکار و تأثیرگذار دارد. (۲) در تشریح دوره انقلاب اسلامی، به تدریج بهویژه بعد از جنگ، گرایش به سبک‌های جدید داستان توییسی مانند جریان سیال ذهن بیشتر می‌شود.</p>
۷	۰/۵	<p>بیت زیر، سرودة «سلمان هراتی» شاعر دوره انقلاب اسلامی است: کدام ویژگی «زیاتی» در آن دیده می‌شود؟</p> <p>«گم بود در عمق زمین شانه بهار / بی تو ولی زمینه پیدا شدن نداشت»</p> <p>(۱) آشنایی‌زدایی و روی آوردن به کاربرد ترکیب‌های بدیع و بی‌سابقه (۲) عبارت‌های وصفی دور و دراز و لفظ‌پردازی‌های بیجا</p>
موسیقی شعر (۶ نمره)		
۸	۰/۲۵	<p>در کدام یک از مصraig‌های زیر، کلمه «سو» کوتاه تلفظ نمی‌شود؟</p> <p>(۱) روزه یک سو شد و عید آمد و دل‌ها برخاست (۲) آمد سوی کعبه سینه پر جوش</p>
۹	۰/۲۵	<p>در کدام یک از وازگان بیت زیر، مصوت بلند «ی» همواره کوتاه است؟</p> <p>«هرگز وجود حاضر غایب شنیده‌ای؟ من در میان جمع و دلم جای دیگر است»</p>
۱۰	۰/۵	<p>برای هر یک از ابیات زیر، یکی از وزن‌های داخل کمانک را انتخاب کنید. (همسان دولختی - ناهمسان)</p> <p>(۱) تو با خدای خود انداز کار و دل خوش دار (۲) من به زیان اشک خود می‌دهمت سلام و تو</p>

تاریخ امتحان: شهریور ۱۴۰۱

مدت امتحان: ۸۰ دقیقه

رشته: علوم انسانی

درس: علوم و فنون ادبی ۳ (دوازدهم)

ردیف	سوالات	نمره
تاریخ ادبیات (۲ نمره)		
۱	<p>در جاهای خالی واژه‌هایی مناسب بنویسید.</p> <p>(۱) مهم‌ترین اثر «میرزا ذهنی» تماش‌نامه منظوم است. (ذکر نام اثر)</p> <p>(۲) شعر «ای قلم» نمونه‌ای از اشعار انتقادی است. (ذکر نام نویسنده)</p>	۰/۵
۲	<p>عبارت زیر چه کسی را معرفی می‌کند؟</p> <p>«او از نویسنده‌گان مشهور معاصر در حوزه توشیحی کودکان و توجوانان است. محورهایی مثل قصه‌نویسی و قصه‌گویی از مهم‌ترین حوزه‌های فعالیت اوست. کتاب «مهاجر کوچک» از آثار او در حوزه قصه‌های کودک و توجوان است.»</p>	۰/۵
۳	<p>موضوع کتاب «خسی در میقات» است.</p> <p>(۱) مقاله‌نویسی</p> <p>(۲) تکنگاری</p> <p>(۳) ترجمه</p> <p>(۴) سفرنامه</p>	۰/۲۵
۴	<p>کتاب «علاقات در شب آفتایی» اثر «علی مؤذنی» در کدام یک از حوزه‌های ادبیات جای می‌گیرد؟</p>	۰/۵
۵	<p>اولین تماش‌نامه‌ای که همراهان با کتاب «یکی بود، یکی نبود» اثر «جمالزاده» توشته شده است؛ چه نام دارد؟</p>	۰/۲۵
سبک‌شناسی (۲ نمره)		
۶	<p>درستی و نادرستی عبارت‌های زیر را مشخص کنید.</p> <p>(۱) در نثر دوره انقلاب اسلامی، گرایش به برخی قالب‌ها مانند خاطره، قطعه ادبی و سفرنامه از رواج افتاد.</p> <p>(۲) در نثر دوره بازگشت و بیداری، عبارت‌های وصفی دور و دراز و لفظپردازی‌های بی‌جا در نامه‌ها و نوشته‌ها، افزایشی آشکار می‌باشد.</p> <p>(۳) ابهام در شعر معاصر پسندیده است و معنی‌گریزی از ویژگی‌های شعر این دوره است.</p> <p>(۴) تفکر «اومنیسم» که در آثار قبل از انقلاب وجود داشت، گاهی در برخی از آثار بعد از انقلاب به گونه‌ای کم‌رنگ مشاهده می‌شود.</p>	۱
۷	<p>کاربرد واژه «خلید» در بیت زیر، در کدام سطح از سبک شعر دوره «بیداری» بررسی می‌شود؟</p> <p>«خلید خار درشتی به پای طفلی خرد به هم برآمد و از پویه بازماند و گریست»</p>	۰/۲۵
۸	<p>هر یک از جمله‌های زیر، مربوط به کدام یک از ویژگی‌های (فکری - ادبی) است؟</p> <p>(۱) در نثر دوره معاصر، سبک‌های متفاوتی در داستان‌نویسی بر اساس «نام نویسنده» وجود دارد.</p> <p>(۲) تلفیق حماسه و عرفان را در قزل حماسی انقلاب می‌توان دید.</p> <p>(۳) شعر دوره انقلاب اسلامی بهره‌گیری کمتری از تعمیل دارد و شاعران به صراحت بیان روی آوردند.</p>	۰/۷۵
موسیقی شعر (۶ نمره)		
۹	<p>کدام یک از بیت‌های زیر، دو «برش آوایی» دارد؟</p> <p>(۱) شفای این دل بیمار جز اقای توییست</p> <p>(۲) ای سروبلند قامست دوست</p> <p>طبیب جان خرابم کسی ورای توییست وهوه که شعایلت چه تیکوست!</p>	۰/۵
۱۰	<p>در بیت زیر، کدام یک از انواع «تغییر کمیت صوت‌ها» دیده نمی‌شود؟</p> <p>«ز دودیده خون فشالم ز غمت شب جدایی چه کنم که هست این ها گل باع آشنایی»</p>	۰/۵
۱۱	<p>برای هر یک از بیت‌های زیر، یکی از وزن‌های داخل کمانک (همسان دولختی - همسان تکالختی - ناهمسان) را انتخاب کنید.</p> <p>(الف) نشود فاش کسی آنچه میان من و توست</p> <p>(ب) عاسر خوشان مسنت دل از دست داده‌ایم</p> <p>(ج) ای صبح شب تشنیان جاتم به طاقت آمد</p> <p>تا اشارات نظر نامه‌رسان من و توست همراز هشق و همنفس جام باده‌ایم از بس که دیر ماندی چون شام روزه‌داران</p>	۰/۷۵
۱۲	<p>«وزن واژه» هر یک از مصراع‌های زیر را بنویسید.</p> <p>(الف) نسیم صبح را گفتم که با او جانبی داری</p> <p>(ب) با من بگو تا کیستی، مهری بگو، ماهی بگو</p>	۰/۵
۱۳	<p>در رکن آخر مصراع «جو بشنوی سخن اهل دل، مگو که خطاست» کدام اختیار «وزنی» به کار رفته است؟</p>	۰/۵

- الف) همسان تک‌لختی (۱) / ب) ناهمسان (۲) / ج) همسان
دولختی (درس ۲) (۰/۰) / ب) مستغulen (درس ۵) (۰/۰)
- الف) مقاعیلن (۱) / ب) هجای کشیده در پایان مصراع، تبدیل به هجای بلند می‌شود. (درس ۸) (۰/۰)
- گزینه ۱۳ هجای کشیده در پایان مصراع، تبدیل به هجای بلند می‌شود. (درس ۸) (۰/۰)
- گزینه ۱۴ سوی من تا خ است (درس ۱۱) (۰/۰)
- گزینه ۱۵ سوی من تا خ است (درس ۱۱) (۰/۰)
- گزینه ۱۶
الف) تقطیع هجایی	ث با خ دا ز کا ز دل خش دار
ب) نشانه‌های هجایی	ل ل ل ل ل ل
الف) تقطیع هجایی	ک رح م غر ن ک ند مد ذ عی خ دا پ ک ند
ب) نشانه‌های هجایی	ل ل ل ل ل ل
- ۱) تقطیع هجایی (۰/۰) / ۲) نشانه‌های هجایی (۰/۰) / ۳) مقاعیلن فعلان فعلان مقاعیلن فعلان (فعلن) (۰/۰) / ۱) اختیار وزنی ابدال در کاربرد یک هجای بلند (خش) به جای دو هجای کوتاه (ب ک) در رکن پایانی (فعلن = فعلن) / ۲) اختیار وزنی تبدیل هجای کشیده پایان مصراع به یک هجای بلند. (کاربرد مور) (درس ۸) (۰/۰)
- ۱) ایهام تناسب (درس ۹) (۰/۰) / ۲) حس آمیزی (درس ۱۲) (۰/۰)
- ۳) تضمین (درس ۳) (۰/۰) / ۴) لف و نشر (درس ۷) (۰/۰) / ۵) مراعات نظریر (درس ۱۳) (۰/۰) (اسلوب معادله اضافه است)
- ۱) مصراع اول به داستان گلستان شدن آتش بر حضرت ابراهیم (ع) اشاره دارد و مصراع دوم به عبور حضرت موسی (ع) از رود نیل (کاربرد مور) (درس ۳) (۰/۰)
- ۱) «هزار» در معنی عدد هزار و در معنی دیگر آن با بلبل، باع، نغمه و ترانه تناسب دارد. (درس ۹) (۰/۰)
- ۲) تضاد آوردن دو امر متضاد است بی‌آنکه متناقض هم باشند، اما متناقض نهاد، تضاد در یک امر است نه دو امر. (درس ۵) (۰/۰)
- ۱) الف) حسن تعلیل (درس ۱۲) (۰/۰) / ب) اسلوب معادله (درس ۲) (۰/۰)
- ج) حس آمیزی (درس ۱۲) (۰/۰) / د) لف و نشر (درس ۷) (۰/۰)
- ۱) اغراق (درس ۹) (۰/۰)
- ۱) نگران (۰/۰) / ۲) نگاه کردن - دلواپسی (درس ۹) (۰/۰)
- ۱) تضاد (امروز و فردا)، اسلوب معادله، حس آمیزی (تلخ بودن جمعه) (درس ۱۲) (۰/۰)
- گزینه ۲۵ (الف و نشر) (درس ۱۲) (۰/۰)
- گزینه ۲۶ حس آمیزی (درس ۱۲) (۰/۰)
- ۱) وطن پرستی، ستیز با نادانی، آزادی خواهی دردمندی و عشق او به میهن (درس ۱) (۰/۰)
- ۱) به دلیل موقعیت اجتماعی و اقلایی، توجه به مردم و استفاده از شعر برای آگاهسازی آنان (درس ۱۳) (۰/۰)
- ۱) افسانه (۰/۰) و بیزگی‌هایی مثل تغییر در آوردن جایگاه قافیه، نگاه نو و نگرش عاطفی به واقعیات ملموس، سیر آزاد تخیل، نزدیکی به ادبیات نمایشی، مصراع‌ها کوتاه و بلند هستند یا تعداد نشانه‌های هجایی و وزن و ازههای یک مصراع با مصراع دیگر برابر نیست. (کاربرد مور) (درس ۷ و ۱۱) (۰/۰)
- ۱) سووشون (۰/۰) / ۲) داستان زندگی زری و یوسف و اوضاع اجتماعی مردم فارس در خلال جنگ جهانی دوم (درس ۷) (۰/۰)
- ۱) مستزاد (۰/۰) / ۲) شعر نو (نیمایی) (درس ۱۲) (۰/۰)
- ۱) توصیف عظمت مقام شهیدان، ارزش‌های اقلایی و رخدادهای دفاع مقدس (کاربرد مور) (درس ۱۲) (۰/۰)
- ۱) الف) پارادوکس (درس ۱۲) (۰/۰) / ب) حس آمیزی (درس ۱۲ و ۷) (۰/۰)

- ۱) بیت «ب»، پرستش به مستی است در کیش مهر ابرون اند زین جرگه هشیارها (۰/۰) / ۲) مهر (۰/۰) / ۳) محبت (۰/۰) - خورشید (درس ۹) (۰/۰)
- ۱) مرتب (۰/۰) / ۲) نامرتب یا مشوش (درس ۷) (۰/۰)
- ۱) گزینه ۱۱ حس آمیزی (۰/۰) / ۲) در هر دو متن، آمیختگی چند حس بر تأثیر و زیبایی کلام افزوده است. (درس ۱۲) (۰/۰)
- ۱) گزینه ۱۱، اشک سحر زداید از لوح دل سیاهی / خرم کند چمن را باران صحنه‌گاهی (درس ۱۲) (۰/۰)
- ۱) هریک از دو مصراع استقلال (نحوی و معنابی) دارند. یک مصراع (با مفهوم محسوس) در حکم مصداق و تأییدی برای مصراع دیگر (با مفهوم ذهنی) است. زیبایی‌آفرینی بر پایه شباهت است. (کاربرد مور) (درس ۱۲) (۰/۰)
- ۱) تضاد (درس ۷) (۰/۰) / ۲) حسن تعلیل (درس ۱۲) (۰/۰)
- ۱) اغراق (۰/۰) / ۴) ایهام (درس ۹) (۰/۰)
- ۱) خسیس بودن (اختیار یا بخل) (درس ۱) (۰/۰)
- ۱) نثر ساده است. نثر داستانی تحت تأثیر زبان گفتار و محاوره است. کوتاهی جملات و کاربرد افعال فراوان در متن دیده می‌شود. در این متن گونه‌های نثر فتنی و مصنوع جایگاهی ندارند. (کاربرد مور) (درس ۷) (۰/۰)
- ۱) بی‌توجهی به مادیات، دعوت به اخلاقیات، استقبال از شهادت، فرهنگ ایثار، استکبارستیزی، دفاع از وطن، وفاداری به ارزش‌های دفاع مقدس (کاربرد مور) (درس ۱۲) (۰/۰)
- ۱) نظام اسلام کرمانی (۰/۰) / ۲) مشروطه (۰/۰) / ۳) کاربرد واژه‌های ترکی در نثر فارسی (درس ۷) (۰/۰)
- ۱) مصراع‌ها کوتاه و بلند هستند یا وزن واژه‌های یک مصراع با مصراع دیگر برابر نیست یا نشانه‌های هجایی مصراع‌ها باهم متفاوت هستند یا تعداد هجاهای برابر نیست یا مصراعی یک یا چند هجا یا پایه بیشتر از مصراع دیگر دارد. (۰/۰) / گزینه ۲) مستزاد (درس ۱۱) (۰/۰)
- ۱) خراسانی (۰/۰) / ۲) اجتماعی (۰/۰) / ۳) فلادین (درس ۷) (۰/۰)
- ۱) مسجع (درس ۱) (۰/۰)
- آزمون ۱۲ - شهریور ۱۴۰۱ (نوبت دوم)**
- ۱) ایده‌آل یا سه تابلوی مریم (درس ۱) (۰/۰) (کاربرد مور)
- ۲) سید اشرف الدین گیلانی یا نسیم شمال (درس ۱) (۰/۰)
- ۲) محمد رضا سرشار یا رضا رهگذر (درس ۷) (۰/۰)
- ۳) گزینه ۱۴، سفرنامه (درس ۷) (۰/۰)
- ۴) دفاع مقدس (درس ۷) (۰/۰)
- ۵) چعفرخان از فرنگ برگشته (درس ۷) (۰/۰)
- ۱) نادرست: در نثر دوره انقلاب اسلامی، گرایش به برخی قالبها مانند خاطره، قطعه ادبی و سفرنامه رواج پیدا کرد. (درس ۱) (۰/۰) / ۲) نادرست: نثر دوره بازگشت و بیداری به سمت سادگی و بی‌پیرایگی سوق پیدا می‌کند (۰/۰)
- ۳) درست (درس ۱) (۰/۰) / ۴) درست (درس ۱) (۰/۰)
- ۷) زبانی (درس ۷) (۰/۰)
- ۸) ۱) سطح ادبی (درس ۱) (۰/۰) / ۲) سطح فکری (درس ۱) (۰/۰)
- ۳) سطح ادبی (درس ۱) (۰/۰)
- ۹) گزینه ۱۳ (درس ۲) (۰/۰)
- ۱۰) کوتاه تلفظ کردن مصوت بلند (درس ۵) (۰/۰)